

SHARQ MASH'ALI

Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
ilmiy-uslubiy, ma'rifiy jurnali

4
2024

*Ilmiy-uslubiy,
ma'naviy-ma'rifiy jurnal.
Ta'sischi:*
*O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim fan va innovatsiyalar vazirligi
Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti
1992-yildan chiqa boshlagan
Jurnal O'zbekiston Respublikasi
Toshkent shahar matbuot va axborot boshqarmasi
ro'yxatidan qayta o'tgan
(№ 02-0055 26-sentyabr 2014-yil)*

SHARQ MASH'ALI

ISSN 2010-9709

MUNDARIJA № 4, 2024-yil

Bosh muharrir:
G. RIXSIYEVA (prof., f.f.n.)

Tahrir hay'ati:
D. SAYFULLAYEV (prof., t.f.d.) (bosh muharrir o'rinbosari)
X. ALIMOVA (prof., f.f.d.) (mas'ul kotib)
A. MANNONOV (prof., f.f.d.)
Q. SODIQOV (prof., f.f.d.)
R. XODJAYEVA (prof., f.f.d.)
SH. SHOMUSAROV (prof., f.f.d.)
Q. OMONOV (prof., f.f.d.)
U. MUHIBOVA (prof., f.f.d.)
D. MUHIDDINOVA (f.f.d.)
X. HAMIDOV (f.f. bo'yicha PhD)
B. ABDUHALIMOV (prof., t.f.d.)
A. XODJAYEV (prof., t.f.d.)
M. IS'HOQOV (prof., t.f.d.)
X. FAYZIYEV (dos., t.f.n.)
D. XODJIMURATOVA (t.f. bo'yicha PhD)
SH. YOVCOCHEV (prof., s.f.d.)
N. ABDULLAYEV (dos., s.f.d.)
A. VAHOBOV (prof., i.f.d.)
R. ABDULLAYEV (prof., i.f.d.)
I. MAVLANOV (prof., i.f.d.)
R. BAHODIROV (prof., fal.f.d.)
E. IZZETOVA (prof., fal.f.d.)
A. SHONAZAROVA (AQSHning Kolumbiya univ. prof.)
G. GLIZON (AQSHning New Mexico univ. prof.)
ONO MASAKI (Yaponiyaning Tsukuba univ. prof.)
LI DJI IN (Koreya Respublikasining Xankuk chet tillar univ. prof.)
V. MESAMED (Isroilning Quddus univ. prof.)
A. GURER (Turkiyaning Anqara univ. prof.)
A. VOROBYEV (Rossiya Fanlar akademiyasi, Sharqshunoslik instituti katta ilmiy xodimi)
G. AVDA (Misr Arab Respublikasining Xelvon univ. prof.)
A. TOHIR (Misr Arab Respublikasining "Al-Hivar" siyosiy tadqiqotlar markazi direktori)
S. KURAYM (f.f. bo'yicha PhD)
H. BAYDEMIR (Turkiyaning Otaturk univ. prof.)

Nashrga tayyorlovchilar:
**J. ISMOILOV, H. SULAYMONOVA
L. HAMDAMZODA,
G. HUSHNAZAROVA**

**Jurnal O'zbekiston Respublikasi Oliy
Attestatsiya Komissiyasi tomonidan filologiya va
tarix yo'nalishi bo'yicha ilmiy maqolalar chop
etiladigan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.**

Jurnal original-maket asosida bosildi.
Sharq mash'ali, 2024 yil 4-son.
e-mail: nashriyot@tsuos.uz
web-site: www.tsuos.uz
Muallif fikri tahririyat nuqtayi nazaridan farqlanishi
mumkin.

Adabiyotshunoslik

Muhiddinova D. Zamonaviy arab va o'zbek yozuvchilari asarlarida qur'oniy qissa va rivoyatlarning badiiy talqini2
Turdiyeva O. Eronda hikoya janri taraqqiyotida Muhammad Ali Jamolzodaning o'rni7
Ashurova M. Xitoy adabiyotida esse janrining paydo bo'lishi va taraqqiyoti14
Yusupova D. Siyovush Kasroiyy she'riyatida Simurg' qushi talqini22
Umarova N. "Quyionlar" qisqa romanida lakonizm va badiiy til xususiyatlari.....28
Jo'rayeva X. Husayn Boyqaro – Husayniy adabiy merosining O'zbekistonda o'rganilishi ...35

Tilshunoslik

Korayem S. Modern linguistic trends in language education42
Азимджанова Д., Абсаломова Н. Выражение гнева в персидском языке: лингвистический и культурологический анализ 54
Abubakirov J. "Gunki monogatari" badiiy til xususiyatlari va tipologiyasi.....64
Muxammadjonov A. "Arab tilida sinonimiya, uning leksik-semantik rivojlanish sabablari: klassik va zamonaviy yondashuvlar"71
Shukurov A. Arab tilidagi harbiy atamalarni tasniflashning o'ziga xos xususiyatlari.....81

Tarix

Xodjimuratova D. Eron davlat boshqaruvi tizimida diniy va dunyoviy institutlarning o'rni90
Taylaqov T. Falastinning demografik tarixi96

Tashqi siyosat

Xudayberdieva C. Изучение пожилых людей в геронтологии и их типы 104
Kushanova Y. Markaziy Osiyo va Fransiya munosabatlari tadqiqotchilar nigohida 113
Sayfullayev N. Turkiya tashqi siyosati bo'yicha asosiy mafkuraviy yondashuvlar.....121
Xayrullayeva I. Hindiston ta'lim sohasida xotin-qizlar ishtiroki va ahamiyati (Uttar-pradesh shtati misolida 129
Qalandarov O'. Eronning 1979-yildagi inqilobdan keyin Afg'oniston bilan savdo-iqtisodiy aloqalarining rivojlanishi 144

4. Turk dunyosi g'oyasi qabul qilindi: Tafsilotlar TRT Xabarda. 25.11.2024.
5. Turkish Foreign Policy During Ataturk's Era. Official website of the Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye.
6. Sara-Marie Demiriz. Kemalism – The Turkish Model of a Secular Republic. 2023-07-24.
7. Али Нуриев. Неоосманизм: что с ним не так? 9 апр. 2021.
8. Владимир Аватков. Неоосманизм. Базовая идеологема и геостратегия Турции. 2021.
9. Galip Dalay. Turkey's Geopolitical and Ideological Eurasianism and its Relations with Russia. September 21, 2021.
10. Павел Вячеславович Шлыков. Евразийство и евразийская интеграция в политической идеологии и практике Турции // Сравнительная политика. 2017 Т.8 No1. С 62.
11. Jaleddin Namini Mianji. The Blue Homeland Doctrine of Turkey. 23 November 2020.
12. Александр Дугин. Турецкое евразийство. 20 августа 2021.

HINDISTON TA'LIM SOHASIDA XOTIN-QIZLAR ISHTIROKI VA AHAMIYATI (UTTAR-PRADESH SHTATI MISOLIDA)

IRODA XAYRULLAYEVA

Tayanch doktorant, TDSHU

Аннотация: 1947-yil 15-avgustda Hindiston mustaqillikka erishdi va 1950-yil 26-yanvardan boshlab demokratik tizim orqali boshqariladigan federal respublikaga aylandi. Hindiston hukumati mustaqillikni qolga kiritgach iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy, madaniy va boshqa sohalarda islohot o'tkazishi, xalq manfaatlarini ko'zda tutgan holda chora-tadbir ko'rishi lozim edi. Birinchi galda xalqning mustabid tuzum davridagi chekkan asoratini bartaraf etish hamda jamiyat uchun yangi milliy ruhda yo'g'irilgan zamonaviy, siyosiy, madaniy strategik yo'l qurish kabi masalalarni hal etish choralarini ko'ra boshladi. Shu maqsadda hukumat birinchi o'rinda ta'lim sohasiga e'tibor qaratdi, xususan bu sohada ayollarning ishtirokini kengaytirish, xotin-qizlarning savodxonlik ko'rsatkichini erkaklarniki bilan tenglashtirish zarur ekanligi ta'kidlandi.

Ushbu maqolada Hindiston davlatining mustaqillikdan keyingi davrda ta'lim sohasida olib borgan siyosati, xususan xotin-qizlarning savodxonlik ko'rsatkichi, ta'lim sohasida ayollarning ishtiroki, erkaklar va ayollar savodxonlik ko'rsatkichi o'rtasidagi gender nomutanosiblik sabablari, ijtimoiy-siyosiy hayotda xotin-qizlarning o'rni va ular duch keladigan muammolar, hukumat va nodavlar tashkilotlar tomonidan ko'rilayotgan chora-tadbirlar Uttar-Pradesh shtati misolida ochib berilgan.

Tayanch so'z va iboralar: Uttar-Pradesh, ayollar savodxonlik ko'rsatkichi, gender notenglik, besh yillik reja, Milliy ta'lim siyosati (NPE), Ta'lim to'g'risidagi qonun (RTE), Beti bachao, beti parhao, musulmon xotin-qizlar ta'limi, shtat tumanlarida ta'lim holati.

Аннотация: 15 августа 1947 года Индия обрела независимость и с 26 января 1950 года стала федеративной республикой, управляемой демократической системой. После обретения независимости индийскому правительству пришлось провести реформы в экономической, политической, социальной, культурной и других сферах, принять меры с учетом интересов народа. Прежде всего, он начал принимать меры по решению таких вопросов, как решение проблем народа во время самодержавного режима и построение современного политического, культурного стратегического пути общества, основанного на новом национальном духе. Для этого правительство в первую очередь уделило внимание

сфере образования, в частности, подчеркивалось, что необходимо расширить участие женщин в этой сфере, сравнивать уровень грамотности женщин с уровнем грамотности мужчин.

В данной статье рассматривается политика индийского штата в области образования в период после обретения независимости, в частности уровень грамотности женщин, участие женщин в сфере образования, причины гендерного дисбаланса уровня грамотности. мужчин и женщин, роль женщин в общественной и политической жизни - роль девушек и проблемы, с которыми они сталкиваются, меры, принимаемые правительством и неправительственными организациями, раскрываются на примере штата Уттар-Прадеш.

Ключевые слова и фразы: Уттар-Прадеш, уровень грамотности женщин, гендерное неравенство, пятилетний план, Национальная политика в области образования (NPE), Закон об образовании (RTE), Бети Бачао, Бети Пархао, образование мусульманских женщин, состояние образования в округах штата.

Abstract: On August 15, 1947, India gained independence and from January 26, 1950 became a federal republic governed by a democratic system. After gaining independence, the Indian government had to carry out reforms in the economic, political, social, cultural and other spheres, and take measures keeping in mind the interests of the people. First of all, he began to take measures to solve issues such as solving the problems of the people during the autocratic regime and building a modern, political, cultural strategic path for the society based on a new national spirit. For this purpose, the government first of all paid attention to the field of education, in particular, it was emphasized that it is necessary to expand the participation of women in this field, to make the literacy rate of women equal to that of men.

In this article, the policy of the Indian state in the field of education in the post-independence period, in particular, the literacy rate of women, the participation of women in the education sector, the reasons for the gender imbalance between the literacy rate of men and women, the role of women in social and political life - the role of girls and the problems they face, the measures taken by the government and non-governmental organizations are revealed in the case of Uttar Pradesh state.

Key words and phrases: Uttar Pradesh, female literacy rate, gender inequality, five-year plans, National Education Policy (NPE), Education Act (RTE), Beti bachao, beti parhao, education of Muslim women, state of education in state districts.

KIRISH. Ta'lim nafaqat jamiyat, shuningdek barcha rivojlanayotgan davlatlar taraqqiyotida muhim o'rin tutadi, xususan barcha jamiyat kelajagi professional kadrlar qo'lida hisoblanadi. Hindiston davlati ham mustaqillikning ilk kunlaridanoq ta'lim sohasida chora-tadbirlar ko'rishni boshlab yubordi. Hukumat avvalo, mustamlaka davrida shakllangan ta'lim tizimini hind xalqi milliy ruhiyatiga mos, zamon talabiga javob beradigan usulda qaytadan shakllantirish ishlarini ko'ra boshladi. Shuningdek, jamiyatning deyarli yarmini tashkil qiluvchi xotin-qizlarning ta'limdagi rolini oshirish maqsadida ijtimoiy-siyosiy dasturlar ishlab chiqildi.

Uttar-Pradesh shtati Hindistonning shimoliy mintaqasida joylashgan, eng ko'p aholi yashaydigan hudud bo'lib, mamlakat aholisining 16.5 foizi yoxud dunyo aholisining taxminan 3 foizini tashkil qiladi. Mustaqillikdan keyingi davrda barcha shtatlar qatori Uttar-Pradesh shtati hukumati tomonidan ham barcha sohalarida, shuningdek ta'lim sohasida ham ko'pgina sa'y-harakatlar amalga oshirildi.

TADQIQOTNING USULLARI: Maqolada Hindiston davlati Uttar-Pradesh shtatining mustaqillikdan keyingi davrda xotin-qizlarning ta'limdagi ishtiroki, jamiyatning bu davrda ayollar ta'limiga bo'lgan munosabati, ijtimoiy-siyosiy hayotdagi muammolar, davlat va nodavlat tashkilotlar tomonidan tashkil etilgan ijtimoiy, iqtisodiy hamda siyosiy dasturlar, musulmon ayollarning savodxonlik ko'rsatkichi, ularning jamiyatga ko'rsatayotgan ta'sirlarini tahlil qilish davomida xalqaro tashkilotlarning statistik ma'lumotlari, hind hukumati bayonotnomalari, xorijiy va mahalliy olimlarning tadqiqot ishlari, ilmiy adabiyotlarga tayangan xolda tarixiy, xronologik, qiyosiy, tizimli tahlil usullaridan samarali foydalanildi.

NATIJA VA MUHOKAMALAR: Uttar-Pradesh Hindistonning shimoliy-markaziy qismida joylashgan bo‘lib, aholisi ko‘p va maydoni kattaligi bo‘yicha to‘rtinchi o‘rinda turadi. Uttar-Pradesh shimolda Uttarkhand va Nepal, sharqda Bihar, janubiy-sharqda Jharkhand hamda Chattisgarh, janubda Madhya-Pradesh va Rajasthan shtatlari bilan chegaradosh¹.

Uttar-Pradeshda qadimgi va o‘rta asrlarda Hindistonda mavjud bo‘lgan yirik siyosiy hukumat vakillari, jumladan mauriylar, harsha, gupta, pala, Dehli sultonligi vakillari hamda boburiylar shuningdek, boshqa sulolalar hukmronlik qilishgan. XX asr boshlarida Hindiston mustaqillik harakati davrida Uttar-Pradeshda uchta yirik knyazlik shtatlari - Ramgadi, Rampur va Banoras mavjud edi.

1950-yil 26-yanvarda Hindiston Respublika deb e‘lon qiliganida shtatga hozirgi Uttar-Pradesh (so‘zma-so‘z “Shimoliy shtat”) nomi berildi. Shtat poytaxti Lakhnau hisoblanib, u hududning g‘arbiy-markaziy qismida joylashgan. Maydoni 243286 km, aholisi 199581477 kishini tashkil qiladi².

Mustaqillikka erishgandan so‘ng, Uttar-Pradesh shtati bir necha yillar davomida ta‘limning barcha sohalariga sarmoya kiritishni davom ettirdi va umumiy ta‘limning qoloqligi hamda aholi savodsizligini bartaraf etish choralari ko‘ra boshladi. Xususan, Hindiston davlati tomonidan 1950-yil 26-yanvarda qabul qilingan Konstitutsiya orqali ta‘lim sohasi yanada mustahkamlandi, xususan, Konstitutsiyaning 45-moddasida 1960-yildan olti yoshdan o‘n to‘rt yoshgacha bo‘lgan bolalarning bepul va majburiy sakkiz yillik boshlang‘ich ta‘lim olishi davlat tomonidan kafolatlanishi qayd etildi. Konstitutsiyaning 15-moddasida esa nafaqat barcha fuqarolarga, shu jumladan, xotin-qizlarga ham dini, irqi, tabaqasi (kasta), jinsidan qat‘iy nazar ta‘lim olish huquqiga ega ekanligi, ayollar va bolalar manfaati davlat himoyasi ostida ekani, 51-moddasining (e) bo‘limida har bir fuqaroga ayollarning qadr-qimmatini kamsituvchi xatti-harakatlarga nisbatan qonuniy chora ko‘rilishi kiritildi³.

Bu qonunlar orqali hukumat jamiyatdagi xotin-qizlar erkaklar bilan teng huquqli ekanligi, ijtimoiy-siyosiy kamsitish, zo‘ravonlikka qarshi qonuniy jazo ko‘rilishi hamda ular davlat himoyasi ostida ekanligi qonuniylashtirildi.

Shuningdek, hukumat tomonidan xotin-qizlarni ta‘limga jalb etish maqsadida bir qancha qo‘mita va komissiyalar ham tashkil etildi. Mustaqillikdan keyingi birinchi tashkil etilgan qo‘mita “Durgabay Deshmuh⁴” yoxud “Ayollar ta‘limi milliy qo‘mitasi” (1958-1959) bo‘lib, u nafaqat Uttar-Pradesh, shuningdek, butun mamlakat bo‘ylab xotin-qizlar ijtimoiy-siyosiy ahvolini yaxshilash ustida faoliyat olib borishga qaratilgan edi. Qo‘mita ayollarning ta‘limdagi faoliyati rivojlantirish uchun quyidagi fikrlarni ilgari surdi⁵:

- Barcha maktablarda ayol o‘qituvchi kadrlar sonini oshirish;
- Barcha aralash maktablarda qizlar uchun alohida hojatxona tashkil etish;
- Ota-onasining daromadi ma‘lum darajadan past bo‘lgan qiz bolalarga moddiy yordam berish (kitob hamda o‘quv qurollari, maktab formasi va boshqalar);
- Qiz bolaning uka-singillari uchun bolalar bog‘chalarini tashkil etish;
- Qiz bolalar soni ko‘p bo‘lgan hududlarni ro‘yxatga olish va o‘rtacha davomatini ko‘rsatadigan qishloqlar uchun mukofot dasturlarini ishlab chiqish;
- Qizlarning bilim olishi uchun kuchli jamoatchilik fikrini shakllantirish;

¹ Raj Mathur. (2024) Uttar-Pradesh state, India. The editors of encyclopedia Britannica. July 9, 2024. <https://www.britannica.com/place/Uttar-Pradesh>

² Raj Mathur. (2024) Uttar-Pradesh state, India. The editors of encyclopedia Britannica. July 9, 2024. <https://www.britannica.com/place/Uttar-Pradesh>

³ Constitution of India | Legislative Department | India <https://legislative.gov.in/constitution-of-india/>

⁴ 1953-1962-yillarda Hindiston markaziy ijtimoiy ta‘minot kengshi asoschisi doctor Durgabay Deshmuh nomi bilan atalgan.

⁵ Dr. Durgabai Deshmukh Award | Wikigender. <https://wikigender.oecdcode.org/index.html%3Fp=950.html>

• Majburiy qonunchilikni qabul qilishdan ko‘ra, ota-onalarni qiz farzandlarini maktabga berishlarini rag‘batlantirish uchun maktablarda qulay shart-sharoitlarni yaratish;

• Qo‘shma ta‘lim maktablarida ayol rahbarlarni ko‘paytirish;

• Boshlang‘ich va o‘rta maktablarga oson yetib borish uchun bepul va imtiyozli transport tashik etish;

• Yotoqxonalar barpo etish va boshqalar.

Qo‘mita tomonidan ishlab chiqilgan reja va dasturlarni belgilangan vaqt oralig‘ida ishga tushirish boshlab yuborildi, biroq iqtisodiy taqchillik tufayli mahalliy aholi hayotiga to‘laqonli tatbiq etishning imkoni bo‘lmadi.

Xotin-qizlarning ta‘limdagi rolini oshirish, ularning savodxonlik ko‘rsatkichini erkaklarniki bilan tenglashtirish maqsadida hukumat keyingi yillarga mo‘ljallangan bir nechta siyosiy dasturlarni ilgari surdi, jumladan, 1962-1963-yillarda faoliyat olib borgan “Ayollar maqomi bo‘yicha qo‘mita¹” xotin-qizlarning maktabni tashlab ketishining oldini olish uchun o‘quvchilarni rag‘batlantirishni taklif qilgan bo‘lsa, Ta‘lim komissiyasi (1965-1966) Milliy qo‘mita tavsiyasiga ko‘ra, xotin-qizlarning ta‘lim olishini ma‘qulladi. Shuningdek, Komissiya Uttar-Pradesh hududida quyidagi ishlarni amalga oshirishni taklif qildi²:

• Qizlar ta‘lim olishiga qarshi aholining an‘anaviy noto‘g‘ri qarashlarni bartaraf etish maqsadida jamoatchilik fikrini o‘zgartirish;

• Ayol o‘qituvchilar sonini ko‘paytirish;

• Imkoniyat va talab darajasida aralash boshlang‘ich maktablarni ommalashtirish va yuqori boshlang‘ich bosqichda qizlar uchun alohida maktablar ochish;

• Bepul kitob, o‘quv materiallari va kerak bo‘lganda kiyim-kechak bilan ta‘minlash.

Hukumat tomonidan olib borilgan islohotlar asta-sekin o‘z natijasini ko‘rsata boshladi. 1951-yilda Uttar-Pradeshda umumiy savodxonlik ko‘rsatkichi 12.02 foiz bo‘lgan bo‘lsa, keyingi yillarda ko‘rsatkich ko‘tarila boshlandi, xususan, 1961-yilda 20.87 foiz, 1971-yilda esa 23.99 foizga oshdi³. Bu esa davlat mustaqillika erishganidan so‘nggi o‘ttiz yil ichida hududning umumiy savodxonligi deyarli ikki baravarga oshganligidan dalolat berar edi.

Mustaqillika erishganidan so‘ng hukumat besh yil muddatga rejalashtirilgan besh yillik reja dasturlarini amalga oshira boshladi. Ushbu besh yilga mo‘ljallangan reja dasturlar doirasiga xotin-qizlarning ta‘limdagi ishtirokini kengaytirish chora-tadbirlari ham qo‘shildi, xususan, birinchi besh yillik rejada (1951-1956) ayollarga nisbatan konstitutsiyaviy vakolat berish o‘z aksini topgan. U xotin-qizlarning jamiyatdagi o‘rnini mustahkamlash choralari ko‘rdi va 1953-yilda ayollar farovonligi dasturlarini amalga oshirish uchun “Markaziy ijtimoiy ta‘minot kengashi” deb nomlanuvchi milliy organ tashkil etildi. Bir vaqtning o‘zida “Mahila Mandallar (ayol modeli)⁴” deb nomlanuvchi ijtimoiy xizmat orqali ayollarni jamiyatdagi faoliyatini kengaytirish harakati boshlandi.

Ikkinchi besh yillik reja (1956-1961)⁵ yosh talabalarni atom energetikasida ishlashiga tayyorlash uchun iqtidorli kadrlarni izlash va stipendiya dasturlari ishlab chiqildi. Uchinchi reja (1961-1966) xotin-

¹ स्वतंत्रता के बाद महिलाओं की शिक्षा पर भारत स. <https://testbook.com/question-answer/hn/who-chaired-the-first-committee-constituted-by-the--628b6fbc56af93ce35cde4c1>

² िम्नलिखित में से राष्ट्रीय महिला शिक्षा परि. <https://testbook.com/question-answer/hn/who-among-the-following-was-the-chairperson-of-the--63b2de05d621188d9d11f0e1>

³ State-wise literacy rates (1951-2001). – P. 114. https://www.indiabudget.gov.in/budget_archive/es2006-07/chapt2007/tab94.pdf

⁴ Malvika Sharma. Mahila Mandals: A way leading wards financial empowerment. //International journal for multidisciplinary research. Vol.6, Issue 3, may-june 2024. -p.10.

⁵ Chapter – 7. Five year plans.

https://www.mospi.gov.in/sites/default/files/Statistical_year_book_india_chapters/ch7.pdf

qizlarlar ta'limi va reproduktiv salomatligini yaxshilash, qishloq hududlarida boshlang'ich maktablarini ochishga qaratilgan bo'lsa, to'rtinchi besh yillik rejada (1969-1974) esa ayollarning farzandlar sonini rejalashtirishi va ommaviy tarbiyalashga qaratilgan edi.

Ishlab chiqilgan har bir besh yillik rejada belgilangan dasturlar aholining farovon kelajagiga yo'naltirilgan bo'lib, ayollarning roli, imkoniyatlari va huquqlarini cheklovchi asosiy ijtimoiy va madaniy muammolarni hal qilishga qaratilgan edi.

Beshinchi besh yillik rejada (1974-1979) ayollarning daromad olishi va funktsional savodxonlik qobiliyatini shakllantirish orqali, ularni jamiyatda, shuningdek, oilada ham mehnatlarini qadrlash maqsadida amalga oshirildi. Bu davr oralig'ida ayol kadrlar orasida o'z qadr-qimmatini anglash, o'zlariga bo'lgan ishonchni ortganligini ko'rish mumkin.

Oltinchi rejada (1980-1985) oila jamiyat rivojlanishning asosiy birligi deb e'tirof etildi va bunda ayollar o'rni alohida ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlandi. Keyingi yettinchi besh yillik rejada (1985-1990) ayollarning huquq va imtiyozlari haqida xabardorligini oshirish va ularni yanada samarali iqtisodiy faoliyatga yo'naltirish orqali imkoniyatlarini kengaytirishga qaratilgan tadbirlar ishlab chiqildi.

Shuningdek, reja orqali hukumat ayollarning iqtisodiy faoliyati, yangi texnologiyalardan foydalanish, nazorat qilish va ulardan foydalanish imkoniyatlarini yaxshilash uchun doimiy yordam berishga intildi¹. Shuningdek, rejada Uttar-Pradesh hududida ijtimoiy adolat orqali jamiyatda iqtisodiy-siyosiy samaradorlikka erishish, xotin-qizlarga nisbatan zo'ravonliklarni oldini olish, ularni davlat himoyasiga olish choralarini ko'rilgan bo'lsa, 1992-1997-yillar uchun ishlab chiqilgan sakkizchi besh yillik rejaga 1989-1991-yillarda vujudga kelgan iqtisodiy beqarorlik davrida yuzaga kelgan muammolarni bartaraf etish, qashshoqlikni kamaytirish, xotin-qizlarni ish bilan ta'minlash ishlari olib borilgan². Shuni aytish muhimki, iqtisodiy besh yillik rejalariga ko'ra, yo'naltirilgan davlat sarmoyasi boshqa sohalarga qaraganda ta'limga yetarlicha ajratilmagan (1-jadval). Bu esa o'z navbatida rejaga kiritilgan loyihalarni amalda bajarish holatini qiyinlashtiradi.

1-jadval. *Uttar-Pradesh shtatida besh yillik rejalar asosida sohalarga yo'naltirilgan mablag` taqsimoti (%)*

	I reja	II reja	III reja	IV reja	V reja	VI reja	VII reja	VIII reja
Agroiqtisod	25.5	30.7	29.3	20.7	14.6	13.7	19.1	21.6
Irrigatsiya	36.6	35.2	39	54.2	57.8	49.4	41.2	37.6
Industriya	4.2	5.5	3.7	3.6	6.2	6.5	5.8	2.7
Transport	4.5	6.6	5	6.7	8.5	10.3	10.7	11.7
Ijtimoiy sector	29.2	15	13	14.8	12.9	20.1	23.2	24.8
Salomatlik	8.5	4.2	4.4	4.9	3.2	2.9	3.8	2.6
Ta'lim	12.8	6.1	8	5.6	3.7	3.3	4	5.3
Umumiy	153	233	560	1165	2909	6594	11948	21679

Manba:

¹ Bharati Ray, Aparna Basu (Eds). (1999) From Independence towards Freedom, Indian Women since 1947. – New Delhi. 1999. – P 106.

² Economic Plannin-Eighth Five Year Plan (1992-1997). <https://unacademy.com/content/ssc/study-material/indian-economy/economic-planning-eighth-five-year-plan-1992-1997/#:~:text=The%20Eighth%20five-year%20plan%20targeted%20the%20generation%20of%20adequate,infrastructure%2C%20and%20safe%20drinking%20water>

Hindiston hukumati jamiyatdagi ayollarning o'z o'miga ega bo'lishi, o'z xaq-huquqlarini tanishi va buning uchun avvalo, ularga bilim berib, savodini chiqarish uchun harakat qildi. 1988-2000-yillarga mo'ljallangan "Ayollar uchun milliy istiqbol rejasi"ni ishlab chiqdi va barcha hududdagi xotin-qizlar 2000-yilga kelib ta'limda ustuvor yo'nalishga ega bo'lishlari uchun quyidagi ishlarni amalga oshirish belgilab qo'yildi:

- Ta'lim sohasini qayta ishlash va maktab o'quv dasturlaridagi gender nomutanosiblikni bartaraf etish;
- Ommada qizlarni o'qitish zarurligi to'g'risida xabardorlikni shakllantirish, buning uchun ommaviy axborot vositalarini yo'naltirish va keng jamoatchilik hamda ta'lim xodimlari o'rtasida samarali aloqa o'rnatish;
- Boshlang'ich maktablarda 50 foiz o'rin ayol o'qituvchilar uchun ajratilishi, har bir maktabda kamida bitta ayol o'qituvchi bo'lishi;
- Maktab vaqtlari moslashuvchan bo'lishi va maktab aholi istiqomat qilayotgan hududlarga yaqin joyda barpo etilishi (agar qizlar qatnaydigan maktab 3 km uzoqlikda joylashgan bo'lsa, ular uchun yotoqxonalar qurish) va boshqalar.

Hukumat tomonidan xotin-qizlar hayotini yaxshilashga qaratilgan dasturlar Uttar-Pradshda o'z ta'sirini ko'rsatdi, masalan, 1981-yilda Uttar-Pradeshda savodxonlik darajasi 28 foizni tashkil etgan bo'lsa, 1991-yilda u 42 foizgacha ko'tarildi. 1991-yilda kattalar savodxonlik darajasi 38 foizni tashkil etdi va 1998-yilda u 49 foizga oshdi. Biroq, ayollar va erkaklar savodxonligi o'rtasidagi gender nomutanosiblik saqlanib qoldi, masalan, 1991-yilda erkaklar savodxonligi 56 foizni tashkil etsa, ayollar savodxonligi 25 foiz bo'lgan, sakkiz yil o'tgach, 1999-yilda so'rov natijalariga ko'ra, erkaklar savodxonligi 73 foiz, ayollarniki esa 43 foizga yetgandi¹, ular o'rtasidagi tafovut bu davrda qariyb 30 foiz edi.

Shtatdagi yana bir e'tiborga molik xususiyat bu qishloq joylaridagi ayollar orasida savodsizlik darajasining yuqoriligidir. 1980-yillarning oxirida 10-14 yosh aholi savodsizlik darajasi qishloq erkaklari uchun 32 foiz, ayollarniki esa 61 foizni tashkil etdi va bu davrda 12-14 yosh guruhidagi qishloq qizlarining uchdan ikki qismi esa umuman maktabga bormagan. 1991-yilda yetti yosh va undan yuqori guruhidagi qizlarning atigi 25 foizi o'qish va yozishni bilgan va qishloq joylarida bu ko'rsatkich 19 foizni ko'rsatgan. 1992-1993-yillarda asosiy ta'limni (boshlang'ich yoki o'rta ta'lim) yakunlash bo'yicha sakkiz yillik o'qish davrini savodli erkaklarning atigi 50 foizi va ayollarning esa 40 foizi tugatgan². Uttar-Pradesh hukumati chekka hududlardagi bu muammoni bartaraf etish maqsadida qishloq hududida istiqomat qiluvchi aholi hayotini yaxshilash uchun 1956-1961-yillarga mo'ljallangan ikkinchi besh yillik reja, 1996-yilda ishlab chiqilgan प्रधानमंत्री आवास योजना (Pradhan Mantri Awas Yojana³) nomini olgan dasturlar ishlab chiqdi. Ushbu loyihalar ko'p tarmoqli bo'lib, unda hududda yashovchi ayollar imkoniyatlarini kengaytirishga yordamlashish vazifalari yuklatilgan edi.

XXI asr boshida Uttar-Pradesh hukumati o'z siyosiy dasturiga ta'lim sohasida xotin-qizlar ishtirokini kengaytirish, o'quvchilar orasida gender nomutanosiblikni bartaraf etish, ayol kadrlar sonini oshirish kabi muammolarni hal etishni kiritdi. Bu borada 2001-yil Hindiston hukumati tomonidan सर्व शिक्षा अभियान - Sarva Shiksha Abhiyan programmasi orqali hududda 6-14 yoshdagi bolalar bilim olishini nazorat ostiga olish, Mahila shiksha dasturi doirasida o'g'il va qiz bolalar ta'lim olishida tenglikka erishish choralarini ko'rish ishlari amalga oshirildi. Shuningdek, hukumat tomonidan 2004-2005-yillarda Kasturba Gandhi

¹ Census of India, Uttar-Pradesh from 1951 to 2001.

² Census of India, Uttar-Pradesh from 1951 to 2001.

³ प्रधानमंत्री आवास योजना - Pradhan Mantri Awas Yojana-Housing for All (Rural) | District Amroha, Government of Uttar Pradesh | India. <https://amroha.nic.in/scheme/pmay-r/>

Vidyalaya Yojana dasturi ishga tushirilib, unda maktabni tashlab ketgan, ta'lim olish imkoniyatiga ega bo'lmagan quyi kasta va qabila qiz farzandlarini ta'lim sohasiga qaytarish maqsad qilindi. 2004-2005-yillarda ushbu loyiha yordamida 746 nafar shu toifadagi o'quvchilar maktabga qaytarildi.

Bundan tashqari, hukumat besh yillik reja dasturlariga ham xotin-qizlarning bilim olishini qo'llab-quvvatlash maqsadida ularga oid siyosiy rejalar ishlab chiqdi, xususan, 2002-2007-yillarga mo'ljallangan o'ninchi besh yillik reja dasturiga 2007-yilga kelib savodxonlik va ish haqqi stavkalaridagi gender tafovutlarni kamida 50 foizga qisqartirish, o'n birinchi rejada (2007-2012) keying besh yil oralig'ida 18-23-yoshdagi aholi oliy ta'lim muassasalariga qabul qilinishini ta'minlash, masofaviy ta'lim, IT ta'lim muassasalari faoliyatini yaxshilash, inklyuziv ta'limni rag'batlantirish, ta'limdagi gender tengsizlikni kamaytirish ishlari reja qilingan bo'lsa, o'n ikkinchi besh yillik rejada (2012-2017) maktabga qabul qilishda gender va ijtimoiy tafovutlarni bartaraf etish, oliy ta'lim olish imkoniyatini kengaytirish, 0 yoshdan 3 yoshgacha bo'lgan bolalar o'rtasida to'yib ovqatlanmaslik darajasini kamaytirish chorolari ko'rib chiqildi¹.

2014-yil Narendra Modi hukumati tomonidan Rejalashtirish komissiyasi (1951-2014) o'rniga Modi hukumati NITI Aayog siyosat komissiyasini taklif qildi². Ushbu davr oralig'ida amalga oshirilgan sa'y-harakatlar xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy hayotiga bir muncha ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Shuningdek, bosh vazir Narendra Modi 2015-yil aprel oyida jamiyatdagi ayollar tadbirkorlik faoliyatini kengaytirishga yordamlashish maqsadida ularga davlat tomonidan kredit ajratilishi belgilab qo'ydi³ hamda Pradhan Mantri Mudra Yojana sxemasi doirasida jarayonni amalda joriy etish ko'zda tutildi. Shuningdek, dastur orqali ayollarning moliyaviy savodxonligini oshirish ham inobatga olingan edi. Bundan tashqari, qishloq hududida yashovchi xotin-qizlarning savodxonligini oshirish maqsadida 2016-yil 1-may kuni bosh vazir Narendra Modi boshchiligidagi प्रधान मंत्री उज्ज्वला योजना - Pradhan Mantri Ujjwala Yojana⁴ ijtimoiy ta'minot loyihasi ham ishga tushirildi.

Uttar-Pradesh ta'lim tizimi. Hozirda Uttar-Pradesh ta'lim tizimi besh bosqichga bo'lingan, bular quyidagilardan tashkil topgan:

- Maktabgacha ta'lim – 3-5 yoshli bolalar uchun bog'cha ta'limi;
- Boshlang'ich ta'lim – 6-11 yosh o'quvchilar uchun (1-5 sinf);
- Yuqori boshlang'ich ta'lim – 11-14 yoshdagi o'quvchilar uchun (6-8-sinflar)
- O'rta ta'lim – 14-18 yoshdagi bolalar uchun (9-12-sinf);
- Oliy ta'lim – bakalavr, aspirantura, doktorantura va boshqalar.

Uttar-Pradeshdagi ta'lim muassasalarining aksariyati उत्तर प्रदेश माध्यमिक शिक्षा परिषद – Uttar-Pradesh Madhyamik Shiksha Parishad (UPMSP), O'rta ta'lim markaziy kengashi va Hindiston maktablari sertifikat imtihonlari kengashi tomonidan nazorat qilinadi. Uttar-Pradeshdagi boshlang'ich ta'lim shtat hukumatining asosiy ta'lim departamenti nazoratida bo'lib, shtat hukumati 2009-yildagi "Talim huquqi to'g'risida"gi qonunga (RTE) muvofiq 6 yoshdan 14 yoshgacha bo'lgan barcha bolalarni bepul va majburiy ta'lim bilan ta'minlash mas'uliyatini o'z zimmasiga olgan. 2022-yil Uttar-Pradeshdagi

¹ Five Year Economic Planning in India: History, List & More | UPSC Notes. <https://testbook.com/ias-preparation/five-year-economic-planning-in-india>

² National Institution for Transforming India (NITI Aayog) - Think Tank, Latest News. <https://byjus.com/free-ias-prep/niti-aayog/cxdsew21>

³ Women Loan Scheme by Government of India (Modi loan Schemes). <https://moneyview.in/insights/government-loan-schemes-for-women-in-india>

⁴ प्रधान मंत्री उज्ज्वला योजना. Pradhan Mantri Ujjwala Yojana | District Amroha, Government of Uttar Pradesh | India <https://amroha.nic.in/scheme/pradhan-mantri-ujjwala-yojana/>

bolalarning umumiy yalpi qamrab olish nisbati 1-8-sinflar uchun taxminan 98.1 foizni tashkil qiladi, shundan o'g'il bolalar foizi 99.5 bo'lsa, qizlarniki 96.9 foizni tashkil qildi¹.

So'ngi yillarda ta'lim muassasalari infratuzilmasi yaxshilanishi uchun bir qancha ishlar amalga oshirilsada, chekka hududlarda joylashgan maktab binolaridagi elektr energiyasi, toza ichimlik suvi, hojatxona, isitish tizimi, o'quv xonalari, pedagog kadrlar yetishmasligi kabi bir nechta muammolar hal qilinganicha yo'q.

Hindistonning Uttar-Pradesh shtatida O'rta ta'lim shtat hukumati O'rta ta'lim departamenti tomonidan nazorat qilinib, 14-18 yoshdagi o'quvchilar bilim olishi tushuniladi. Hozirgi vaqtda 2021-2023-yillarda Uttar-Pradeshda jami 3339581 o'g'il hamda 2793611 nafar qiz bola o'rta ta'limga qabul qilingan². Uttar-Pradeshdagi o'rta ta'lim maktab jihozlari boshlang'ich ta'limnikiga qaraganda ancha sifatliroq. Biroq, maktablarda kutubxona, laboratoriya va sport inshootlari kabi asosiy qulayliklar mavjud emas. Malakali professional pedagog kadrlar soni ham oz.

Uttar-Pradesh hukumati boshlang'ich va o'rta ta'lim sifatini yaxshilash uchun bir qancha tashabbuslarni amalga oshirdi, jumladan, निप्यान भारत मिशन- Niphan Bharat missiyasi – mamlakatdagi har bir bola 3-sinf oxirigacha o'qish va hisoblash qobiliyatini to'liq o'zlashtirishini ta'minlash (2026-2027); कायाकल्प ओपरेट्सिया - Kayakalp operatsiyasi – 2018-yil iyunda ishga tushirilgan bo'lib, uning maqsadi maktab muassasalar faoliyatini qayta tekshirishga qaratilgan; शारदा - Sharda (हर दिन आओ स्कूल – har kuni maktabga kel) – 2009-yildagi “Talim to'g'risida”gi qonunga muvofiq 5 yoshdan 14 yoshgacha bolalarning bilim olishini nazorat qiladi³ va boshqalar.

Uttar-Pradeshda oliy ta'lim davlat va xususiy universitet, kollejlardan iborat bo'lib, hududda bir qancha nufuzli universitetlar mavjud, masalan, Lakhnau universiteti, Banoras hindu universiteti, Aligarh musulmon universiteti va boshqalar. Hududdagi kollej va universitetlarga kirish imtihonlari asosida o'tkaziladi. Nomzodlar o'zlarining oliy o'rta ta'lim ma'lumoti yoki shunga teng minimal talab qilindigan diplomga ega bo'lishi kerak. Uttar-Pradesh oliy ta'limi turli sohalarga mo'ljallangan, xususan, muhandislik, tibbiyot, huquq, san'at, fan, tijorat, menejment, agroiqtsodiyot, qishloq xo'jaligi va boshqalar⁴. Ko'pgina ta'lim muassasalari talabalarga amaliy ko'nikmalarni shakllantirish uchun kasbiy va texnik kurslarni ham taklif qiladi. Hozirda Uttar-Pradesh hududida 67 universitet, 700ga yaqin xususiy kollejlari, 13 ta tadqiqot institut, 9 ta xususiy institutlar mavjud. 2016-yili ushbu oliygohlarda tahsil olayotgan o'g'il bolalar 54 foiz, qizlar esa 46 foizni tashkil qilgan edi⁵.

Uttar-Pradesh oliy ta'lim sohasida ham bir qancha muammolar mavjud, misol uchun, an'anaviy kurslar (bu kurslarda o'tilayotgan dastur bugungi ta'lim talabiga to'g'ri kelmaydi), davlat kollejlardagi zaif infratuzilmalar (ko'pgina davlat kollejlarda binolari eski, shuningdek, administratsiyasi ham zamon talabiga mos emas), xususiy universitetlardagi o'qish narxining qimmatligi, institutlardagi yotoqxonalar soni kamligi, davlat universitetlarida malakali pedogoglarning yetishmasligi va boshqalar. Bu muammolarni hukumat davlat universitetlarida ishlovchi ilmiy darajasi yuqori bo'lgan kadrlar maoshini oshirish, iqtisodiy-ijtimoiy imkoniyatlar yaratib berish, yotoqxonalar sonini ko'paytirish, kollejlardagi

¹ Geetha Rani Prakasam (2014). Growth and Financing of Elementary Education in Uttar-Pradesh: A Province in India. Education Policy Analysis Archives 12/25. Arizona State University. – P. 487.

² Education in Uttar Pradesh: know about the education system of UP. <https://testbook.com/up-gk/education-in-uttar-pradesh>

³ Behrman J.R., Rosenzweig M.R. (2002). Does increasing women's schooling raise the schooling of next generation? //American Economic Review. 2002 92(1). – P. 323-334.

⁴Dr. Anuj Kumar, Dr. Ambrish. (2015) Higher education: growth, challenges and opportunities. // International journal of arts. Humanities and management sciences. (Feb 2015). – P. 19-32

⁵. UGC. Annual Report. Annual 2014-2015.

davtur hamda o'quv binolari, materiallarni qaytadan jihozlash evaziga hal etishi mumkin. Bu esa o'z navbatida talabalarga sifatli ta'lim olishini kafolatlab, kelgusida malakali kadr bo'lib yetishishida katta yordam beradi.

Uttar-Pradesh hukumat dasturlari – keyingi yillarda hukumat xotin-qizlarning jamiyatdagi faoliyatini kengaytirish, ularning ijtimoiy-siyosiy holatini yaxshilash, erkaklar bilan teng qatori bilim olishiga ko'maklashish maqsadida qator loyiha va dasturlarni ishga tushirdi, xususan -

पति की मृत्यु उपरांत निरक्षित महिला पेंशन - (Pati ki mrityu uprant nirakshit mahila penshan¹) – ushbu sxema bo'yicha ayollar oyiga 1000 rubl miqdorida pensiya oladilar. Unga ko'ra, ayol Uttar-Pradesh shtatining doimiy rezidenti bo'lgan, eri vafot etgan, oila yillik daromadi 2 lakh rupiyadan kam bo'lgan, 18 yoshdan oshgan bo'lishi zarur. Hozirda kelib ushbu dastur doirasida 28.62 million beva ayol nafaqa bilan ta'minlanmoqda.

मुख्यमंत्री कन्या सुमंगला योजना - (mukhyamantri kanya Sumangala yojana²) – dastur 2019-yil 25-oktabrda shtatda jinslar nisbatini tenglashtirish, qiz bola homila farzandlar o'limini oldini olish, xotin-qizlar salomatligi, ularning ta'lim olishini mustahkamlash, moddiy va ma'naviy yordam berish, keng jamoatchilik orasida ularga nisbatan ijobiy fikrlashni shakllantirish uchun ishga tushirilgan. Bugungi kunga qadar dastur yordamida 15.87 lakh qizlarga imtiyoz ajratilgan.

बेटी बचाओ बेटी पढ़ाओ - (Beti bachao, beti parhao³) – sxemaning maqsadi jinsiy nomutanosiblikni yaxshilash, qizlar bilim olishini rag'batlantirish, mahalliy aholida qizlarga nisbatan ijobiy fikrni shakllantirishdan iborat. 2022-2023-yillarda jami 9234ta amaliy tadbir orqali 12.94 lakh xotin-qizlar qo'llab-quvvatlandi.

रानी लक्ष्मीबाई बाल एवं महिला सम्मान कोष - (Rani Lakshmi Bai bal evm mahila sammaan kosh⁴) – ushbu jamg'arma doirasida og'ir jinoyat qurboni bo'lgan xotin-qizlarga 1 milliondan 10 million so'mgacha moddiy yordam, bepul tibbiy xizmatlar ko'rsatilib kelinadi. 2022-2023-yillarda jami 701 nafar ayolga moddiy yordam ko'rsatildi, 6481 nafar qizlarga kompensatsiya pullari ajratildi.

१८१-महिला हेल्पलाइन - (181- mahila helpalain⁵) – 181 ayollar ishonch telefon raqami Uttar-Pradesh hududida bepul, 24/7 ishlaydi. Xotin-qizlar noqulay vaziyatda qolganida, oilaviy zo'ravonlikka uchraganida foydalanishi mumkin. Ushbu dastur ayniqsa, Covid-19 pandemiyasi davrida oilaviy zo'ravonlikka uchragan xotin-qizlarga yordam berdi va hozirgacha 5.57 million ayolga amaliy yordam ko'rsatildi.

वन स्टॉप सेंटर - (Van stop sentr⁶) – ushbu markaz ayollarga tibbiy yordam, qonuniy-psixologik maslahat, yuridik va politsiya xizmati bilan ta'minlaydi. Markaz faoliyat ko'rsatganidan boshlab ayollarga nisbatan sodir etilgan 1.49 lakh jinoiy ish ko'rib chiqilgan.

उत्तर प्रदेश मुख्यामंत्रि बल सेवन योजना - (Uttar-Pradesh mukhiyamantri bal seva yojana⁷) – Uttar-Pradeshda Covid-19 davrida uyda qolgan o'quvchilarga ta'lim olish, davolash, parvarish qilish va shu

¹ पति की मृत्यु के उपरान्त निराश्रित महिलाओं को सहायक अनुदान | भारत <https://mahilakalyan.up.nic.in/Institution%20PDF/12.pdf>

² DEPARTMENT OF WOMEN & CHILD DEVELOPMENT. https://mksy.up.gov.in/women_welfare/index.php

³ बेटी बचाओ बेटी पढ़ाओ – बालिका शिशु की देखभाल | भारत के प्रधानमंत्री <https://www.cecoedcon.org.in/wp-content/uploads/2020/10/beti-bachao-beti-padhao.pdf>

⁴ UP Rani Lakshmi Bai Mahila Samman Kosh | District Gorakhpur | India <https://gorakhpur.nic.in/service/up-rani-lakshmi-bai-mahila-samman-kosh/>

⁵ Women Helpline Number 181 | Women and Child Development Department, Haryana | India [https://wcdhry.gov.in/women-helpline-number-181/#:~:text=Objective,One%20Stop%20Center%20\(OSC\)](https://wcdhry.gov.in/women-helpline-number-181/#:~:text=Objective,One%20Stop%20Center%20(OSC))

⁶ PinkShakti

<https://pinkshakti.in/onestopdata.php>

⁷ यूपी की एक खास योजना, बच्चों को हर महीने मिलेगे 2500 रुपये, ऐसे करें अप्लाई -हिंदी

kabi ijtimoiy yordam ko`rsatish uchun tashkil etilib, pandemiya vaqti 3550 nafar bolaga o`quv qirollar, noutbuklar tarqatildi. Ota-onasi yoxud ulardan biri covid tufayli vafot etgan 13895 nafar bolalar aniqlanib, ularga nafaqa pullari berib kelinmoqda.

उत्तर प्रदेश मुख्यामत्री बल सेवन योजना - (Uttar-Pradesh mukhiyamantri bal seva yojana (samanya)¹) – hukumat tomonidan 2021-yil avgust oyida ishga tushirilgan. 2020-yil 1-martidan ota-onasi yoxud vasiysidan ayrilgan 18 yoshgacha bo`lgan o`quvchilar, 18 yoshdan 23 yoshgacha oliy ta`limda o`qishni xohlovchi a`lochi yoshlar shartnoma pulini qoplash, ularga stipendiyalar ajratish, shu orqali pandemiya davrida tang holatga tushgan ta`lim sohasini rivojlantirishga qaratilgan dastur hisoblanadi. Hozirda loyiha doirasida 632 nafar bola aniqlanib, yordam ko`rsatib kelinmoqda.

मिशन वात्सल्य - (Mishen vatsalya²) – sxema shtatdagi bolalarni himoya qilish, erta nikohni oldini olish, o`quvchilarga zamon talabiga javob beruvchi, ilg`or texnologiyalar orqali ta`lim beruvchi o`quv maskanlarini tashkil etish, yosh kadrlarni ish bilan ta`minlash, ularning malaka oshirishiga ko`maklashish ishlarini o`z oldiga maqsad qilib olgan.

निरक्षित महिलाओं हेतु श्रियम सुविधा - (Nirakshit mahilaong hetu ashriyam suvidha³) – loyida doirasida xotin-qizlarni himoya qilish va sog`lomlashtirish maqsadida shtatda 700ga yaqin ayollar uchun turar-joy qurib berildi. Bu esa o`z navbatida bir oz bo`lsada ayollarning ijtimoiy hayotini yengillashtirishga o`z hissasini qo`shdi.

बच्चों तथा महिलाओं संबंधी विभिन्न अधिनियमों का क्रियान्वयन -(Bachchong tatha mahilaong sanbandhi vibhinna adhiniyamong ka kriyanvayan⁴) – erta nikohni oldini olish, yosh bolalar mehnatini cheklash, tilanchi bolalar, xotin-qizlarga nisbatan ish joyi yaratish, oiladagi zo`ravonlik, mahr kabi jinoyatlarni oldini olishga qaratilgan dastur hisoblanib, ushbu holatlar yuzaga kelganida dastur orqali ayollarga qonuniy, moddiy yordam ko`rsatiladi.

Uttar-Pradesh hukumati tomonidan amalga oshirilgan davlat dastur va rejalari xotin-qizlarning ta`limdagi rolini oshirishga o`z hissasini qo`shib kelmoqda, xususan, 2011-yilda hukumat umumiy savodxonligi 67.68 foizni tashkil qilib, shundan erkaklarniki 77.28 foiz, ayollarniki esa 57.18 foizga yetdi. Xotin-qizlar savodxonlik ko`rsatkichi bu yilda 2001-yildagi ko`rsatkich bilan solishtirganda 15 foizga oshgan edi (2001-yilda ayollar savodxonlik ko`rsatkichi 42.22 foiz edi)⁵.

Shtat hukumati tomonidan olib borilgan iqtisodiy-ijtimoiy faoliyatlarga qaramasdan, Uttar-Pradeshda aholisi savodxonlik ko`rsatkichi milliy ko`rsatkichdan past. Bunga esa yuqorida qayd etilgan kamchiliklar, shuningdek, jamiyatdagi din qatlamlaridagi aholining ta`limga bo`lgan munosabatlari ham o`z ta`sirini o`tkazib kelmoqda. Masalan, Uttar-Pradesh shtatida eng ko`p din vakillari hindlar bo`lsa, undan keyingi o`rinda musulmonlar turadi (hindlar 80%, musulmonlar 19.3%). Hindiston jamiyatida

<https://hindi.news18.com/news/uttar-pradesh/mathura-mukhiyamantri-bal-seva-yojana-up-for-children-2500-rupees-benefits-per-month-8603048.html#:>

¹ मुख्यमंत्री बाल सेवा योजना (सामान्य) | भारत

<https://ghaziabad.nic.in>

² Mission Vatsalya Guideline. <https://cara.wcd.gov.in/pdf/Mission%20Vatsalya%20Guideline.pdf>

³ PinkShakti

<https://pinkshakti.in/onestopdata.php>

⁴ PinkShakti

<https://pinkshakti.in/onestopdata.php>

⁵ Notes on Uttar Pradesh as per Census 2011.

<https://unacademy.com/content/bank-exam/study-material/general-awareness/uttar-pradesh-as-per-census-2011/#:~:text=Comparative%20Analysis%20of%202001%20and%202011%20Census&text=According%20to%20the%202011%20population,being%2068.82%25%20and%2042.22%25>

aynan ana shu ikki din vakillari ta'lim sohasida eng qoloq diniy guruhlar hisoblanadi¹, xususan mamlakat bo'ylab musulmon ayollarning 48.11 foizi, hindu ayollarning esa 44.03 foizi hatto o'z ismlarini yozish va o'qishni bilmaydi². Ularning jamiyatdagi quyi ijtimoiy-iqtisodiy mavqeyi to'g'ridan-tog'ri savodxonlik darajasiga, ayniqsa, ayollar ta'lim olishiga salbiy ta'sir o'tkazadi. Diniy ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, davlatda jaynlarda savodxonlik darajasi eng yuqori – 86.42 foiz, xristianlar – 74.34 foiz, buddistlar – 71.83 foiz, sikhlar esa – 67.50 foiz ko'rsatkichga ega. Ular orasida ham erkaklar va ayollar o'rtasida gender nomutanosiblik mavjud³.

Uttar-Pradesh shtatida ayniqsa, musulmon qatlami ta'lim olish holati anchayin past. Ta'lim muassalari aksariyat hollarda musulmon ayollar turar joylaridan uzoqda joylashgani sabab maktabni erta tark etishga yoxud umuman bormasliklariga to'g'ri keladi. Bu shuningdek, ko'p jihatdan dinlararo (hindu-musulmon) munosabatlardagi keskinlik bilan bog'liq bo'lib, buning natijasida aholi orasida qo'rquv va ishonchsizlik muhiti shakllangan.

Uttar-Pradesh musulmon xotin-qizlar ta'limi. Hindistondagi musulmonlar jamoasi mamlakatda hindulardan keyin ikkinchi o'rinda turadi va 2011-yilgi aholini ro'yxatga olish ma'lumotlariga ko'ra⁴, 172,2 million kishi yoxud mamlakat aholisining 14,2 foizini tashkil qiladi. 2001-yil holatiga ko'ra, Hindistonda 138 millionga yaqin Islom diniga ergashuvchilar bor edi. Musulmonlarning deyarli yarmi (47 foiz) aholi zich joylashgan uchta shimoliy shtati Uttar-Pradesh, Bihar hamda G'arbiy Bengaliyada istiqomat qiladi. Birgina Uttar-Pradeshda 200 million aholining 38,5 millioni musulmonlarni tashkil qiladi. Bu ma'muriy-hududiy birlik doirasida musulmon aholi notekis taqsimlangan bo'lib, deyarli hamma joyda diniy ozchilikni tashkil etadi. Birgina Rampur tumanidagina musulmonlar 51 foizni tashkil qiladi.

2000-yillarning o'rtalarida Hindistondagi musulmonlar jamoasining hayotiga e'tibor qaratgan "Sachar qo'mitasi"⁵ tomonidan olib borilgan tadqiqotlarga ko'ra, shaharlarda musulmonlar va "boshqa diniy ozchilik vakillari" o'rtasidagi tafovut pasayish tendentsiyasini ko'rsatgan, biroq qishloq joylarda ko'rsatkichlar yuqoriligidan saqlanib qolgan⁶. Biroq, so'nggi o'n yilliklarda rejalashtirilgan kasta va qabilalar o'rtasida savodxonlikning o'sish sur'ati musulmonlar bilan solishtirganda sezilarli darajada ko'tarilgan⁷.

Tadqiqotchilar⁸ Islom diniga e'tiqod qiluvchi din vakillarining ta'lim sohasidagi qoloqligini tushuntirish uchun bir qancha sabablarni keltirishgan. Bularga quyidagilar kiradi:

- Hindistondagi aksariyat musulmonlarning qashshoqligi;
- Oila a'zolar soni ko'pligi;

¹ М.Н. Старикова. ЖЕНСКОЕ ОБРАЗОВАНИЕ В МУСУЛЬМАНСКОЙ СРЕДЕ (НА ПРИМЕРЕ ИНДИЙСКОГО ШТАТА УТТАР-ПРАДЕШ) // ВЕСТН. МОСК. УН-ТА. СЕР. 13. ВОСТОКОВЕДЕНИЕ. 2017. № 3. Москва, Ленинские горы. – С. 87.

² About half of Muslim, Hindu women illiterate (2016).

<https://www.deccanherald.com/india/about-half-muslim-hindu-women-2041536>

³ About half of Muslim, Hindu women illiterate (2016).

<https://www.deccanherald.com/india/about-half-muslim-hindu-women-2041536>

⁴ Официальный сайт переписи населения Индии. URL: www.censusindia.gov.in

⁵ Hindiston sobiq bosh vaziri Manmohan Singh tomonidan tashkil etilgan qo'mita bo'lib, unga mamlakatdagi musulmonlarning ijtimoiy, iqtisodiy va ta'lim holatini o'rganish uchun Dehli Oliy sudining sobiq raisi Rajinder Sachar boshchilik qilgan.

⁶ Sachar Committee Report. Social, Economic and Educational Status of the Muslim Community of India, Prime Minister's High Level Committee. Cabinet Secretariat Government of India. New Delhi, 2006. P. 54.

⁷ Sachar Committee Report. Social, Economic and Educational Status of the Muslim Community of India, Prime Minister's High Level Committee. Cabinet Secretariat Government of India. New Delhi, 2006. P. 55.

⁸ Masalan: Chanana K. The dialectics of tradition and modernity and women's education in India // Sociological Bulletin. 1990. – P. 75–91; Dwarakanat H.D. Policies and programmes to improve school education in rural India – A critical evaluation // Social Action. 2002. 52. P. 399–411; Siddiqui M.H. Educational Backwardness of Muslims in India and its Possible Remedies // Indian Journal of Applied Research. Vol. 2. Issue: 3 December. 2012. – P. 50–53.

- Professor-o'qituvchilarning (xususan ayol o'qituvchi kadrlarning yetishmasligi) yetarli darajada ma'lumotga ega emasligi;
- Ota-onalarning savodsizligi;
- Musulmon aholi tahsil oladigan maktablarda ta'lim jarayonini munosib tashkil etish uchun mablag' yetishmasligi;
- O'quv muassasalarida hanuz eskirgan o'qitish usullaridan foydalanib kelish;
- Kasb-hunar va texnik ta'limning zamon talabiga javob bermasligi;
- Aksariyat musulmon din peshvolarining noto'g'ri ijtimoiy siyosati;
- Musulmon muassasalarida sifatli infratuzilmaga ega emasligi.

Shuningdek, qiz bolalar uchun alohida maktablarning yo'qligi va musulmon oilalarda ularning ta'lim olishiga norozilik ruhiyati mavjud ekanligi ham asosiy muammolardan biri ekanligi qayd etilgan.

Musulmonlar orasida ta'limdagi gender notenglik muammosi keskinligi tabiiy holat bo'lib, Sachar komissiyasi ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki¹, xotin-qizlar savodxonligi darajasi bo'yicha diniy jamoalar o'rtasidagi eng katta farq shaharlarga xosdir. Shaharlik musulmon ayollar ta'lim olish uchun teng imkoniyatlarga ega bo'lishiga qaramay boshqa diniy jamoalar ayollari bilan solishtirganda kamroq ta'lim sohasida ishtirok etadi².

Qishloq joylarda bu farq kichikroq, ammo ayollar savodxonligining umumiy darajasi ancha past. Shahardan tashqarida yashovchi musulmonlar ta'limdagi ishtirokiga sifatli bilim beradigan maktablarga kirishning cheklanganligi sezilarli darajada ta'sir qiladi. Maktabga qatnash mahalliy infratuzilmaning yo'qligi (maktabga borish imkoniyati va boshqalar) bilan ham belgilanadi. Bu sohada tez-tez uchrab turadigan kamchiliklar tufayli, ko'pincha madrasalar musulmonlar yashaydigan qishloqlardagi yagona ta'lim muassasasi vazifasini o'taydi. Biroq, deyarli barcha hududlarda joylashgan madrasalarda Islom diniga e'tiqod qiluvchilarning oz qismi tahsil oladi (maktab yoshidagi musulmonlarning 5 foizdan ko'p emas³, asosan o'g'il bolalar⁴). Musulmonlarning ko'pchilik qismi dunyoviy ta'limni afzal ko'radi, negaki bu kelajakda davlat tashkilotlariga ishga joylashish uchun keng imkoniyatlar yaratadi.

Bundan tashqari musulmonlarning, ayniqsa, qizlarning oliy ma'lumot olishiga to'sqinlik qiluvchi yana bir omil - bu bank kreditlarining mavjud emasligi, shuningdek, musulmonlarning diniy qarashlari tufayli (*ko'pchilik musulmonlar tomonidan kredit tizimi "ribo – sutxo'rlik"ga teng deb ishoniladi*) kredit tizimiga nisbatan ishonchsizlikdir⁵. Musulmonlar uchun kredit olish jarayoni juda murakkab. Buning sabablaridan biri shundaki, aksariyat musulmonlar talaba farzandlari uchun ta'lim krediti olish uchun bank ma'muriyatiga kredit to'lash kafolatini bera olmaydi. Hukumat qarorlariga qaramay, Hindiston davlat banklari qat'iy kafolat yoxud davlat ishida ishlaydigan kafil yo'qligi sababli musulmonlarga kredit

¹ Musulmon ayollarning savodxonlik darajasi 55%, hindularniki 68, nasroniylar 81, sikxlar 73, buddistlar 70,5, jaynlr 86,2%. URL: http://www.censusindia.gov.in/2011census/population_enumeration.html

² Sachar Committee Report... – P. 53.

https://www.minorityaffairs.gov.in/show_content.php?lang=1&level=0&ls_id=14&lid=14

Hindistonning janubiy shtatlari, xususan Tamil Nadu va Kerala bundan mustasno, bu yerda diniy guruhlar o'rtasidagi savodxonlikdagi tafovutlar shaharda ham, qishloqda ham minimaldir. Bu ko'p jihatdan mamlakat janubidagi savodxonlikning yuqori darajasi, shuningdek, mahalliy musulmon siyosiy tashkilotlari va birlashmalarining o'z jamiyati a'zolarining ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilash bo'yicha konstruktiv dasturlarni ishlab chiqish va amalga oshirishdagi roli bilan bog'liq.

³ Sachar Committee Report. – P. 77.

⁴ Existing System of Madrasa Education in India. URL: <http://www.deoband.net/blogs/existing-system-of-madrasa-education-in-india>

⁵ Ahmad M. Educational uplift of Indian Muslims: a national priority.

URL: http://www.iosworld.org/educational_uplift_of_indian_muslim.htm

berishni istamaydi. Natijada, kasb-hunar o'rgatish kurslariga kirish huquqiga ega bo'lgan musulmonlar bank yordamini olmaydi va ta'lim olishdan voz kechishga majbur bo'lishadi¹.

Mamlakatdagi ta'lim muammosining jiddiyligi va ko'p qirraliligini anglagan holda, XXI asr boshlarida Hindiston hukumati ta'lim sohasidagi vaziyatni yaxshilash bo'yicha jiddiy qadamlar qo'ydi, biroq aksariyat chora-tadbirlargina musulmon jamoatchiligiga qisman ta'sir ko'rsatdi. Shunday qilib, 2004-yilda ozchilik guruhlarining ta'lim muassasalari bo'yicha "Milliy komissiya" (NEMEI) tuzildi. Komissiya markaziy va shtat hukumatlariga ta'lim sohasi hamda musulmon jamoasi uchun ta'lim muassasalarini tashkil etish bilan bog'liq har qanday masalalar bo'yicha tavsiyalar berishga qaratilgan edi². 2006-yilda Ozchiliklar ta'limi bo'yicha Milliy monitoring qo'mitasi (NMCME) va Ozchiliklar ishlari vazirligi tashkil etildi³, ular diniy ozchilik qatlamlarining ahvolini, shu jumladan ta'lim sohasini yaxshilash dasturlarini rejalashtirish, muvofiqlashtirish va ishlab chiqishda muhim rol o'ynaydi.

Ozchiliklar ishlari vazirligi 2013-yilda gender omilini alohida hisobga olgan holda bunday aholi guruhlarini rivojlantirish strategiyasini ishlab chiqdi va amalga oshirishga kirishdi. Ushbu strategiyaga muvofiq, diniy ozchilik jamoalaridagi qizlarga stipendiya, shuningdek, ta'lim muassasalarida kamida 30 foiz o'rin ular uchun ajratildi⁴. Bundan tashqari, 11- va 12-sinflarda tahsil olayotgan qizlar uchun stipendiyalar "Maulana Azad ta'lim fondi"⁵ (vazirlik qoshidagi avtonom tuzilma) tomonidan taqdim etildi. Ko'rilgan bir qancha chora-tadbirlarga qaramasdan, ta'limning qo'liqligi hamon musulmon jamoatchiligini tashvishga solayotgan masalalardan biri bo'lib qolmoqda.

2011-yil holatiga ko'ra, hind musulmonlarining 67,6 foizi savodli, bu Hindistondagi o'rtacha 74 foizga teng, musulmon jamiyatining ayollar savodxonlik darajasi esa 62 foizni⁶ (Hindistonda o'rtacha 65,5 foiz) tashkil qiladi. Musulmon qizlarning 19,3 foizi boshlang'ich maktabni tamomlagan, atigi 3,9 foizi esa oliy ta'limda tahsil oladi⁷. Shuni inobatga olgan hukumat vakillari va musulmon siyosiy hamda jamoat arboblari ta'lim sohasidagi vaziyatni yaxshilash bo'yicha tegishli dasturlar ishlab chiqish va amalga oshirish muhimligini anglab yetmoqdalar, biroq ularning harakatlari haligacha sezilarli natija bermadi.

Ayollarning umumiy savodxonligi va ta'lim darajasi bilan bog'liq eng qiyin vaziyat mamlakat shimolidagi hindiyzabon hududda, birinchi navbatda, o'rganilayotgan hudud Uttar-Pradesh shtatida - Hindistonning eng zich joylashgan ma'muriy-hududiy birligida kuzatilmoqda. Hududda musulmon aholi ulushi 19,6 foizni tashkil qiladi⁸, bu Hindistondagi o'rtacha 14,2 foizga to'g'ri keladi. 2012-yildagi Inson taraqqiyoti indeksiga ko'ra, Uttar-Pradesh mamlakatdagi barcha shtatlar orasida oxirgi o'rinni egalladi⁹. Shtatdagi musulmonlarning savodxonlik darajasi 48,71 foiz, musulmon ayollarniki esa 41,95 foiz.

¹ Ahmad M. Educational uplift of Indian Muslims: a national priority.

URL: http://www.iosworld.org/educational_uplift_of_indian_muslim.htm

² Narula M. Educational Development of Muslim Minority: With Special Reference to Muslim Concentrated States of India

// Journal of Education and Research. March 2014. Vol. 4. No. 1. P. 93–108.

³ Shu yerga qarang

⁴ Muslim Women in Uttar Pradesh are Least Educated Group in India. January 15. 2014. URL:

<http://islamicvoice.com/muslim-women-in-uttar-pradesh-are-least-educated-group-in-india/>

⁵ Mavlana Abul Kalom Muhuddin Ahmad Azad (1888—1958) — hind siyosatchisi, Hindiston mustaqillik harakati yetakchilaridan biri, hindu-musulmon birligi tarafdori. 1947 yilda Hindiston ta'lim vaziri bo'ldi.

⁶ URL: http://www.censusindia.gov.in/2011census/population_enumeration.html

⁷ URL: http://www.censusindia.gov.in/2011census/population_enumeration.html

⁸ Population of Uttar-Pradesh.

<https://www.census2011.co.in/census/state/uttar+pradesh.html#:~:text=Uttar%20Pradesh%20Literacy%20Rate%202024,lit eracy%20is%20at%2057.18%20percent>

⁹ Mukherjee S., Chakraborty D., Sikdar S. (2014) Three Decades of Human Development across Indian States: Inclusive Growth or Perpetual Disparity? National Institute of Public Finance and Policy, No. 2014–139. New Delhi, 2014. – P. 15.

Shunday qilib, Uttar-Pradeshdagi musulmon xotin-qizlarning savodxonlik darajasi milliy o'rtacha ko'rsatkichdan 8 foiz orqada qolmoqda¹.

Hindiston Ozchiliklar ishlari vazirligi ma'lumotlariga ko'ra (2014), Uttar-Pradeshdagi musulmon ayollar mamlakat aholisining eng kam ma'lumotli guruhini tashkil etishi, asosan, shtat musulmon jamoasining qashshoqligi, past tabaqa vakillari bo'lganligi bilan izohlanadi². Shu sabab ota-onalar ko'pincha xususiy maktablarda o'qish uchun pul to'lashga yoki farzandlarini uyda o'qitishga iqtisodiy tomonlama qodir emaslar. Aksariyat hollarda qizlar ota-onalari ishlayotgan paytda uka-singillariga qarashadi. Shtatda qizlar uchun davlat maktablari kam va ularning aksariyati musulmonlar yashaydigan hududlardan uzoqda joylashgan, bundan tashqari bu ta'lim muassasalarida yotoqxonalar ham mavjud emas. Shuningdek, 1990-yillardan buyon hind-musulmonlar o'rtasidagi ziddiyatlarning kuchayishi tufayli qizlar maktabga borish uchun jamoat transportidan foydalanishdan qo'rqib, ko'pincha uyda qolishga majbur bo'lishadi³. Shu sababdan ko'p qizlar boshlang'ich maktab ta'limini tamomlamaydi yoki umuman qatnay olmaydi.

Shuningdek, Uttar-Pradeshda musulmon ayollarning ta'lim darajasiga ta'sir etuvchi asosiy omil deb diniy an'analarning konservatizmi va ota-onalarning o'z qizlarini oila yumushlari, bola qarash hamda uy-ro'zg'or ishlari bilan band bo'lishini xohlashi hisoblanadi⁴. Musulmonlarning aksariyat qismining fikriga ko'ra, davlat muassasalarida o'g'il va qiz bolalar birga ta'lim olishi tufayli musulmon ayollar ushbu maskanlarda tahsil olishi joiz emas⁵.

Bundan tashqari, Uttar-Pradeshdagi musulmonlar orasida ta'lim birinchi navbatda erkaklar uchun zarur, ayollar uchun esa shart emas, degan juda keng tarqalgan konservativ qarash mavjud. Umuman olganda, bunday qoliplar shtatda asosan hunarmandchilik va qishloq xo'jaligida band bo'lgan musulmonlarga xosdir. Shu bilan birga, yuqorida tilga olingan Sachar komissiyasi hisobotida ta'kidlanishicha, bu bayonotlar musulmon jamiyatiga atalgan afsonalardan biridir⁶. Haqiqiy Islom diniga ergashuvchilar, aksincha, bolalarga, shu jumladan qizlarga ham to'g'ri ta'lim berishga intiladilar, ammo ijtimoiy-iqtisodiy muammolar yoki infratuzilma bilan bog'liq qiyinchiliklar tufayli ko'p hollarda o'z orzularidan voz kechishga majbur bo'lishadi⁷.

Uttar-Pradeshda musulmon qizlarning ta'lim olishiga to'sqinlik qilayotgan yana bir muhim omil maktablarning hukumat tomonidan belgilangan talab va standartlarga javob bermasligi, buning natijasida o'quvchi qizlar ko'pincha ta'lim olish jarayonida qatnasha olmaydi. Bir qator ishlarda ko'rsatilganidek⁸, musulmon xotin-qizlar tarbiyasidagi qoloqlikning eng muhim sabablaridan biri hukumatning infratu-

¹ Literacy rate Male and Female India 2011. URL: http://www.censusindia.gov.in/2011-prov-results/data_files/india/Final_PPT_2011_chapter6.pdf

² Muslim Women in Uttar Pradesh are Least Educated Group in India, January 15, 2014. URL: <http://islamicvoice.com/muslim-women-in-uttar-pradesh-are-least-educated-group-in-india/>

³ Sheikh M.U.D., Jahan D.Q. Literacy Rate of Muslim Women in Uttar Pradesh (India). In Educationia Confab, Vol. 2, No. 4, April 2013, pp. 52–61.

⁴ Sheikh M.U.D., Jahan D.Q. Literacy Rate of Muslim Women in Uttar Pradesh (India). In Educationia Confab, Vol. 2, No. 4, April 2013, pp. 52–61.

⁵ Ruhela S.P. (ed.). Empowerment of the Indian Muslim women. New Delhi, 1998, pp. 1–21.

⁶ Sachar Committee Report. (2006) Social, Economic and Educational Status of the Muslim Community of India, Prime Minister's High Level Committee. Cabinet Secretariat Government of India, New Delhi, 2006. – P. 85.

⁷ Sachar Committee Report. (2006) Social, Economic and Educational Status of the Muslim Community of India, Prime Minister's High Level Committee. Cabinet Secretariat Government of India, New Delhi, 2006. – P. 85.

⁸ Abidi A., Abbas S. (2011) Educational marginalization of Muslim in a metropolitan: A sociological study of Jamia Nagar Government Schools. New Delhi. Islam and Muslim Societies: A social Science Journal, 4 (1), 2011, pp. 1–12.; Husain S. (2010) Educational attainment of Muslim women in India: Obstacles and interventions. In A. Waheed (Ed.), Minority education in India: Issues of access, equity and inclusion. New Delhi, 2010, pp. 52–69.

zilmani barpo etish dasturlarini amalga oshirishga, maktab, kutubxona va yotoqxonalar atrofida to'siqlar qurishga beparvo munosabatda bo'lishidir.

Maktablarda ayol kadrlarning yetishmasligi ham musulmon oilalardagi qizlarni ta'lim muassasalariga yuborishni istamaslik sabablaridan biri hisoblanadi, musulmonlar ko'p hollarda o'z qizlarini aralash ta'lim shakli ta'sis etilgan maktablarga berishni xohlamaydilar, shuningdek u yerda o'qituvchilarning aksariyati erkaklar ekanligi ham yana bir sabab bo'ladi. Buning natijasida Uttar-Pradeshdagi musulmon ayollarning atigi 3,9 foizi oliy ma'lumotga ega¹.

Hindistonning eng ko'p aholisi bo'lgan Uttar-Pradesh shtatida 75 ta tuman mavjud bo'lib, ularda ham aholi savodxonlik ko'rsatkichi turlicha hisoblanadi. 2011-yilgi aholini ro'yxatga olish ma'lumotlariga ko'ra, Uttar-Pradesh shtatining G'ozibod tumanida xotin-qizlarning savodxonlik ko'rsatkichi 81.42 foizni tashkil etgan bo'lib, bu ushbu hududdagi eng yuqori ko'rsatkich hisoblanadi. Kanpur Nagar (76,89%), Lakhnau (73,88%), Gautam Buddha Nagar (72,78%), Auraiya (71,97%), Etava (71,16%), Kanpur Dehat (68,48%), Mainpuri (68,35%), Varanasi (68,20%), Meerut (65,69%) va Mau (65,59%) savodxonlik ko'rsatkichi bo'yicha G'ozibod tumanidan keyingi o'rinni egallagan tumanlar hisoblanadi. Yuqori iqtisodiy o'sish va shahar muhiti bu tumanlarda ayollar savodxonligining yuqori bo'lishining asosiy sabablari hisoblanadi.

Shunday qilib, Uttar-Pradesh shtatida xotin-qizlar savodxonlik darajasi tumanlarda turlicha bo'lib, ayollarning savodxonlik darajasi 30 foizdan oshmaydigan ko'plab hududlar mavjud (Balrampur, Bahraich, Rampur, Gonda) va eng past savodxonlik darajasi Nepal bilan chegaradagi Shrivastida (15.21) qayd etilgan². Bu birinchi navbatda tumanlarning iqtisodiy rivojlanish darajasi bilan bog'liq. Uttar-Pradeshning sanoatlashgan g'arbiy tumanlarida ta'lim Nepal bilan chegaradosh hududlarga qaraganda ancha ilg'or va an'anaviy (hunarmandchilik) ishlab chiqarishga ixtisoslashgan.

Xulosa. Bugungi kunda har bir davlat jamiyatining taxminan yarmini xotin-qizlar tashkil etadi. Bu esa o'z navbatida xotin-qizlarning jamiyatdagi o'rni nechog'lik muhim ekanligidan dalolatdir. Misol uchun, rivojlanayotgan davlat iqtisodiyoti uchun oliy ma'lumotli, professional kadr juda muhim hisoblanadi va uning soni qancha ko'p bo'lsa, mamlakat iqtisodiyotiga ham shuncha foyda keltiradi. Mamlakat aholisining deyarli yarmini tashkil etayotgan xotin-qizlarning salohiyatidan foydalanmasdan ularni bir chetga so'rib qo'yish esa malakali kadrlar sonini deyarli yarmini yo'qotishga teng hisoblanadi. Shuning uchun ham rivojlangan davlatlarda erkaklar bilan bir qatorda ayollarning ta'lim olishi ta'minlangan.

Hindistonda ham ayollar jamiyatning taxminan yarmini tashkil qiladi. Shu sabab ham mamlakat mustaqillikka erishganidan so'ng ta'lim sohasida xotin-qizlarning ishtirokini kengaytirish, savodxonlik ko'rsatkichlarida gender nomutanosiblikni kamaytirish borasida ko'plab dasturlarni ishlab chiqildi, xususan Uttar-Pradesh shtatida ayollarning jamiyatda o'z o'rniga ega bo'lishi, ta'lim olish, xotin-qizlar uchun alohida maktablar tashkil etish, kambag'al oila farzandlari uchun qulay shart-sharoit yaratish, ularga nafaqat ijtimoiy, balki moddiy yordam ham ko'rsatish choralari ishlab chiqildi. Biroq, jamiyatda hal qilinishi kerak bo'lgan bir qancha muammolar mavjudligi bois ayollarning bir qismi hamon savodsiz. Bu esa inson qo'lida mablag'i bo'la turib, undan foydalanmaslikka teng deganidir. Hukumat tomonidan jamiyatdagi aholining dunyo qarashini kengaytirishga yordam berilishi, ta'lim sohasida tahsil olayotgan xotin-qizlarga amalda ham qonunan, ham ma'nan, ham moddiy tomonla yordam ko'rsatilishi zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Старикова М.Н. (2017) Женское образование в мусульманской среде (на примере индийского штата Уттар - Прадеш). //Вест. Моск. Ун-та. Сер. 13. Востоковедение. 2017. № 3. – Москва: Ленинские горы. – С. 87.

¹ URL: http://www.censusindia.gov.in/2011census/population_enumeration.html

² Sheikh M.U.D., Jahan D.Q. Op. cit. - P. 58.

2. Sachar Committee Report. (2006) Social, Economic and Educational Status of the Muslim Community of India, Prime Minister's high level Committee. Cabinet Secretariat Government of India. – New Delhi: 2006. P. 54.
3. Narula M. (2014) Educational Development of Muslim Minority: With Special Reference to Muslim Concentrated States of India // Journal of Education and Research. March 2014. Vol. 4. No. 1. P. 93–108.
4. Mukherjee S., Chakraborty D., Sikdar S. (2014) Three Decades of Human Development across Indian States: Inclusive Growth or Perpetual Disparity? National Institute of Public Finance and Policy, No. 2014–139. New Delhi, 2014. – P. 15.
5. Raj Mathur. (2024) Uttar-Pradesh state, India. The editors of encyclopedia Britannica. July 9, 2024. <https://www.britannica.com/place/Uttar-Pradesh>
6. Geetha Rani Prakasam. (2014) Growth and Financing of Elementary Education in Uttar-Pradesh: A Rovince in India. (2014) Education Policy Analysis Archives 12/25. Arizona State University. – P. 487.
7. Behrman J.R., Rosenzweig M.R. (2002) Does increasing women's schooling raise the schooling of next generation? // American Economic Review. 2002 92(1). – P. 323-334.
8. Dr. Anuj Kumar, Dr. Ambrish. (2015) Higher education: growth, challenges and opportunities. // International journal of arts. Humanities and management sciences. (Feb 2015). – P. 19-32
9. Constitution of India | Legislative Department | India <https://legislative.gov.in/constitution-of-india/>
10. Dr. Durgabai Deshmukh Award | Wikigender. <https://wikigender.oecdcode.org/index.html%3Fp=950.html>
11. सँवतंत्रता के बाद महिलाओं की शिक्षा पर भारत स. <https://testbook.com/question-answer/hn/who-chaired-the-first-committee-constituted-by-the--628b6fbc56af93ce35cde4c1>

ERONNING 1979-YILDAGI INQILOBDAN KEYIN AFG'ONISTON BILAN SAVDO-IQTISODIY ALOQALARINING RIVOJLANISHI

O'LMAS QALANDAROV

Tayanch doktorant, TDSHU

Annotatsiya: Afg'oniston va Eron o'rtasidagi tarixiy va zamonaviy iqtisodiy hamkorlikning rivojlanishi tahlil qilinadi. Afg'onistonning 23 yillik urushdan keyin nisbiy siyosiy barqarorlikni tiklash jarayonida Erondan olingan yordam katta ahamiyatga ega bo'lgan. Maqola XX asrning 1970-yillaridan boshlab ikki mamlakat o'rtasidagi iqtisodiy munosabatlarning o'zgarishini, shuningdek, Eronning Afg'onistonga qarshi siyosiy va iqtisodiy yordam ko'rsatishini yoritadi. 2001-yilgi Afg'onistonni tiklashdagi Erondan ko'rsatilgan yordamning ayrim jihatlari ham ko'rsatilgan, xususan, Eron Afg'onistonning g'arbiy viloyatlarida qishloq xo'jaligi, energetika va infratuzilmani tiklashga katta mablag'lar ajratdi. Afg'onistonga yordamning asosiy qismi ikki tomonlama hamkorlik va xalqaro yordamni muvofiqlashtirish orqali amalga oshirildi.

Afg'oniston va Eron o'rtasidagi o'zaro iqtisodiy yordamni kengaytirish, shuningdek, tranzit savdo va savdo aloqalarini rivojlantirish yo'nalishlaridagi yutuqlar ham tilga olinadi. 2005-yilga kelib, ikki mamlakat o'rtasidagi savdo aylanmasi sezilarli darajada o'sdi va Afg'oniston Eronni eng muhim savdo sheriklaridan biri sifatida ko'ra boshladi. Eron, shuningdek, Afg'onistonga xalqaro yordamni muvofiqlashtirish orqali mintaqaviy integratsiyani rivojlantirishga qaratilgan tashabbuslarni qo'llab-quvvatladi.

Bu hamkorlikning ba'zi qarama-qarshiliklari ham mavjud. Helmand daryosi suvlarini taqsimlash, giyohvand